

כרחו (ע"פ מאירי, ורמב"ם יום טוב ח, יז), ואפילו אם מרויח כסף מאותה מלאכה, יפסיד אותו במקום אחר (ב"ח שם, בשם הרא"ם).

אִי נִמִּי הָתָם סִימָן בְּרָכָה הוּא דְּלֹא חֲזִי וְכוּ'. ושני התירוצים מודים שיש איסור בעשיית מלאכה בערבי שבתות וימים טובים, ונחלקו בדרגת האיסור, שלדעת התירוצ הראשון הוא חמור ומשמתיים אותו עליו, ולדעת התירוצ השני, הוא פחות חמור ואין משמתיים עליו (ר"ן על הרי"ף ובחי, ע"פ ביאה"ל רנא, א). ויש סובר, ששני התירוצים מודים שאין איסור [ואף שנקטה הגמ' בתירוצ ראשון לשון 'אסור', כוונתה שאין רוח חכמים נוחה הימנו], ונחלקו האם משמתיים על זה (ביאה"ל שם, בבאור שני בדעת הט"ז שם סוף א). ויש שסובר שבזה נחלקו התירוצים, שלדעת התירוצ הראשון הוא איסור, ולדעת התירוצ השני אינו איסור (ביאה"ל שם, בבאור ראשון בדעת הט"ז).

וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת. שיש בכך משום כבוד שבת, שמוסיפים מחול על הקודש (רש"י). והכוונה היא לעשיית מלאכה קודם הבדלה, שתוספת זו היא רק משום כבוד שבת, אבל עצם ההוספה משבת על החול באיסור עשיית מלאכה, היא חובה גמורה מדאורייתא או מדרבנן (חי"י הלוי שבת כט, לה, בבאור דברי רש"י כאן ובשבת קג, ב, וטור א"ח דצט, י). ויש שפירש, שהכוונה להוסיף מחול על די בתוספת כלשהי, אלא שמכל מקום אם עושה מלאכה בזמן התוספת הניכרת, אינו רואה סימן ברכה במלאכתו (ריטב"א). ודוקא מלאכה שמשתכר בה אין לעשות [וכמאמר הגמ' 'אינו רואה סימן ברכה'], אך מלאכה כהדלקת נרות וכדו', מותר לעשות (שם). ■ להלכה, אסור לעשות מלאכה במוצאי שבת קודם הבדלה, אפילו לאחר שתחשך [וכפירוש רש"י] [ש"ע א"ח דצט, י, וראה שם, ובמשנ"ב שם פרטים נוספים].

לְאֶתוֹי תַעֲנִית צִיבּוּר - על עציצת גשמים, שכאשר מגיע ראש חודש כסלו, ועדיין לא ירדו גשמים, בית דין גוזרים שלש תעניות, ואם אחריהן עדיין לא ירדו, גוזרים שלש תעניות נוספות, ואם עדיין לא ירדו, גוזרים שבע תעניות נוספות. בשלש התעניות הראשונות אין איסור מלאכה, אך בתעניות השניות והאחרונות יש איסור מלאכה, והעושה מלאכה בהן אינו רואה סימן ברכה ממלאכתו [ראה תענית י, א, ו-י, ב] (רש"י). ויש מפרשים, שאין הכוונה לתעניות אלו, שכיון שהמלאכה בהן היא איסור גמור, הברייתא לא היתה מכנה זאת 'נִדְנוּד עֲבִירָה', אלא הכוונה לשעת תפילה של שאר תעניות ציבור, שכיון שהוא כל כך להוט למלאכה, אין לבו לשמים, ולכן אמרו עליו שלא יראה סימן ברכה ממלאכתו (מאירי; ר"ן). ויש גורס 'לאתווי תשעה באב' (הגהות הגר"א).

אָמַר רַבָּא רַבִּי הֵינִי נָשִׁי דְּמַחְזָא וְכוּ', שֶׁפֶל וְנִשְׁכַּר קָרִינָן לָהּ, שהיה מקום לומר שהברייתא עוסקת רק במי שיכול לעשות מלאכה ואינו עושה מחמת עצלות, שעל אף שאי עשייתו אינה לכבוד שבת, הוא נחשב שפל ונשכר, ומוסיף רבא, שאפילו מי שאינו יכול לעשות - כנשות בני מחוזא שמחמת פינוקן אינן יכולות לעשות מלאכה כלל - אף הוא נחשב 'שפל ונשכר' (צל"ח, וראה מרומי שדה).

כָּאֵן בְּעוֹשֵׁין לְשִׁמְהָ, וְכָאֵן בְּעוֹשֵׁין שְׁלֹא לְשִׁמְהָ, שאם עוסק לשמה, ראוי שיעשה לו נס, ומישינים את מערכות הכוכבים עבורו כדי שישתנה מזלו [וזוהו 'מעל שמים חסדן'], אך אם עוסק שלא לשמה, אמנם הוא ראוי לגמול, אבל לא שישנו את מערכות הכוכבים בשבילו (מאירי, ר"ן על הרי"ף).

המוליך פירות שביעית ממקום שְׁכָלוּ לְמָקוֹם שְׁלֹא כָלוּ וְכוּ', חֲזִיב לְבַעַר. מן הדין הוא פטור, וחייב לבער רק משום חומר המקום שממנו בא (רש"י). שלדעתו, אין קובע מקום גידול הפרי, אלא מקום בו הפרי נמצא כעת [ולכן, פרי שהגיע ממקום שכלו למקום שלא כלו, מן הדין הוא פטור מביעור, וחייב בביעור רק משום חומרי מקום שיצא משם]. ולהיפך, פרי שהגיע ממקום שלא כלו למקום שכלו, הוא חייב בביעור מן הדין [חזו"א שביעית יג, ב]. ואף שכבר התחייב בביעור, אך בהליכתו למקום שלא כלה שם, נעשה דינו כמותם, ונפקע ממנו חובת ביעור למפרע (מקדש דוד נט, ב ד"ה אמרין ר"פ מקום שנהגו). או שהתורה חייבה ביעור רק כשהם נמצאים במקום שכלה, ולא אסרה לקחתם למקום שלא כלו ולאכול שם (מוצל מאש [ר"י אלפנדראי] ב, לג, וראה חזו"א שם).

ויש סוברים, שההולך ממקום שכלו למקום שלא כלו, חייב לבער מן הדין, ולא משום חומר המקום שממנו בא (תוס' ד"ה ממקום, בתי ראשון). שלדעתם הקובע הוא מקום גידול הפרי, ולא המקום בו הוא נמצא כעת [ולכן, פרי שהגיע ממקום שכלו למקום שלא כלו, חייב בביעור מן הדין. ולהיפך, פרי שהגיע ממקום שלא כלו למקום שכלו, פטור מן הדין וחייב רק משום חומרי המקום שהגיע לשם] (ע"פ חזו"א הנ"ל, וראה מש"כ עוד בא"ח קכד, לדף נב, א). ויש מי שצייד, ששניהם יחד קובעים, גם מקום גידול הפרי, וגם המקום בו הוא נמצא כעת [ולכן, בשני האופנים הוא פטור מן הדין וחייב רק משום חומרי מקום שיצא משם או מקום שהגיע לשם, ומן הדין חייב בביעור רק פרי שגדל במקום שכלה, ואף נמצא כעת במקום שכלה] [חזו"א הנ"ל, ד, שכן משמע קצת ברמב"ם שמיטה ויובל ז, יב].

גִּמְרָא. מֵאֵי אִירֵיא עֲרָבִי פִסְחִים אֶפִּילוּ עֲרָבִי שַׁבָּתוֹת וְעֲרָבִי יָמִים טוֹבִים נִמִּי וְכוּ'. כלומר, שכיון שאיסור עשיית מלאכה אחר חצות הוא בכל ערב שבת ויום טוב, לא היתה צריכה המשנה להזכיר שמנהג עשיית המלאכה בערב פסח הוא 'עד חצות' כדי להשמיענו שלאחר חצות המלאכה אסורה מעיקר הדין, אלא די היה לה לכתוב 'מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עושין', וממילא היינו יודעים שהנדון הוא דוקא קודם חצות, כי לאחר חצות לא גרע מכל ערב שבת ויום טוב שאסורים במלאכה מצד הדין (רש"י, ע"פ מהרש"א).

הַעוֹשָׂה מְלָאכָה בְּעֲרָבִי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וְכוּ', ודוקא אם עושה מלאכה כדי להשתכר אינו רואה בה סימן ברכה, אך מותר לתקן את הכלים והבגדים לצורך שבת או יום טוב, וכן מותר לכתוב לעצמו ספרים דרך לימודו (רא"ש, בשם הראב"ה).

מִן הַמִּנְחָה וְלַמַּעֲלָה - מ'מנחה קטנה' שהיא מתשע שעות ומחצה (רש"י; ריטב"א). ויש סוברים, שהכוונה למנחה גדולה' שהיא משש שעות ומחצה [ושכך יש לגרס ברש"י], כי אם הכוונה מתשע שעות ומחצה, מה הקשתה הגמ' 'אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי', הלא פשוט כתיב 'הגמ' שבערבי שבתות וימים טובים האיסור הוא רק מתשע שעות ומחצה, ואילו בערב פסח האיסור הוא כבר משעה שישית. ואף שגם לפי הפירוש שהכוונה משש שעות ומחצה עדיין יש חילוק ביניהם, שהרי בערב פסח אסור כבר משעה שישית, סברה הגמ' בקושייתיה שלא מסתבר שהתנא בא להשמיענו הפרש מועט זה של חצי שעה, ותירצה הגמ', שאכן בא התנא להשמיענו הפרש זה (מהרש"ל ומהרש"א).

אֵינִי רֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם, ממלאכה זו (ב"ח פרישה א"ח תסח, א, בשם הגהות מהרש"ל על הטור), וגם גוערים בו, ומבטלים אותו בעל